

ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340:01

Ольга Барабаш

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
olja2488@rambler.ru

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ

© *Барабаш О., 2017*

Проаналізовано поняття та ознаки делінквентної поведінки людини. Визначено категорію осіб, які найсхильніші до проявів делінквентної поведінки. Наведено та охарактеризовано види делінквентної поведінки людини.

Ключові слова: поведінка людини; девіантна поведінка; делінквентна поведінка; соціально-негативна поведінка; злочинна поведінка.

Ольга Барабаш

ПОНЯТИЕ И ВИДЫ ДЕЛИНКВЕНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА

Проанализированы понятия и признаки делинквентного поведения человека. Определены категории лиц, которые наиболее подвержены проявлениям делинквентного поведения. Приведены и охарактеризованы виды делинквентного поведения человека.

Ключевые слова: поведение человека; девиантное поведение; делинквентное поведение; социально-негативное поведение; преступное поведение.

Olga Barabash

Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Administrative and Informational Law
Ph. D.

CONCEPT AND TYPES OF DELINQUENT BEHAVIOR HUMAN

The article analyzes the concept and characteristics of delinquent behavior. Prescribed classes of persons who are most prone to displays of delinquent behavior. Shows and characterized the types of delinquent behavior.

Key words: human behavior, deviant behavior, delinquent behavior; socially negative behavior, criminal behavior.

Постановка проблеми. Проблема девіантної поведінки є міждисциплінарною, перебуває у центрі уваги кримінологів, психологів, соціальних педагогів, медиків, що робить необхідним комплексний підхід до вивчення такої поведінки з урахуванням генетичних, соціальних та психологічних контекстів її патогенезу, механізмів формування, факторів ризику та вразливості, зокрема вікового та динамічного аспектів і соціального прогнозу. Девіантна поведінка проявляється у порушенні індивідом соціальних норм і характеризується певними відхиленнями. Розрізняють різні види поведінки: адиктивну, делінквентну, аморальну [1, с. 65]. Тому вважаємо за необхідне дослідити один з таких видів поведінки людини, а саме делінквентну.

Аналіз дослідження проблеми. Сутність делінквентної поведінки досліджували М. О. Чунусов, М. О. Докторович, А. В. Дмитров, М. М. Фіцула, А. Я. Боднар, Н. Г. Макаренко та ін.

Мета статті – дослідити поняття та види делінквентної поведінки людини.

Виклад основного матеріалу. Категорія “делінквентна” запозичена із зарубіжної соціології і кримінології й активно використовується у вітчизняних дослідженнях з проблеми відхилень у поведінці. Категорія “делінквентність” (*delinquency*) є родовою для визначення соціально-негативної поведінки, що пов’язана з порушенням правових та інших (моральних, етичних) норм, а юридичний термін “делінквентність” поширений у міжнародному праві, а також у кримінології та законодавстві США, Великобританії та країн Західної Європи [2, с.159].

Делінквентна поведінка (у перекладі з латини *delinquenta* – гріх, хибний вчинок, провина; *delinquens* – правопорушник, злочинець, бунтівник) є видом соціально неприйнятної поведінки (Н. Смелзер, В. Фокс), котра охоплює типи відхилень від норми: асоціальність та антисоціальність [1, с. 66]. Асоціальна й антисоціальна протиправна поведінка пов’язані із такими дефектами соціалізації: 1) дефекти в організації виховання, що призводять до розвитку антисуспільної орієнтації й асоціальної мотивації; 2) дефекти в розумінні та виконанні соціальних ролей, що спричинюють заперечення ролі, нерозуміння її соціальної значущості або відхилення від виконання ролі; 3) дефекти в системі спілкування; 4) дефекти індивідуального соціального досвіду, що залежать від помилок у вихованні, специфіки спілкування (наприклад, у родині), засвоєння норм асоціальної поведінки як негативних моделей для ототожнення; 5) дефекти соціального контролю, що залежать від недостатньо ефективної діяльності родини, навчально-виховних і виробничих організацій, правоохоронних органів; 6) дефекти соціальної адаптації, які відображають, зокрема, процеси міграції та урбанізації [3, с. 7].

Зауважимо, що термін “делінквентність” за кордоном не застосовується до визначення категорії “злочинність”. Так, у англійській мові “злочин, злочинність” позначаються словом “crime”, а термін “делінквентність” (*delinquency*) має багатозначне і широке тлумачення. Основні його значення: 1) невиконання обов’язків; порушення (договору, закону); правопорушення; 2) акт делінквентної поведінки; 3) провина, упущення, провинність [4, с. 152]. У загальному сенсі основне значення категорії “делінквентна поведінка” за кордоном відображає нехтування обов’язками, провину; у другому ж значенні “злочинність” вживається рідше і з-поміж його синонімів виражає найменшу міру серйозності злочину [2, с. 159].

Серед українських науковців досі немає єдиного підходу до визначення сутності поняття “делінквентна поведінка”. У спеціальній літературі розглянутий термін використовується в різних значеннях. А. Личко, увівши в практику підліткової психіатрії поняття “делінквентність”, обмежив ним дрібні антигромадські дії, що не підлягають кримінальній відповідальності [5, с. 52]. Це, наприклад, шкільні прогули, долучення до асоціальної групи, дрібне хуліганство, знущання над слабкими, віднімання дрібних грошей. В. Ковальов заперечує проти такого трактування делінквентності, вважаючи, що делінквентна поведінка є поведінкою злочинною [6, с. 87].

Набуття делінквентності зумовлене низкою суб’єктивних і об’єктивних факторів, розвивається у різних контекстах: органічному, особистісному, соціальному та надособистісному, котрі

доволі тісно між собою пов'язані; їх ретельне вивчення створить умови для подальшого вирішення та попередження цієї актуальної проблеми [1, с. 67].

У вузькому значенні слово “делінквентність” є синонімом поняття злочинності, індивідуальної та групової злочинної поведінки. “Злочинність” є кримінологічною категорією, що означає сукупність усіх фактично скоєних протиправних діянь, за кожне з яких передбачена карна відповідальність, а також масове негативне соціально-правове явище, що має певні закономірності, кількісні та якісні характеристики. У широкому сенсі вона використовується як термін, що узагальнює різноманітні форми поведінки, що відхиляється, починаючи з найнебезпечніших видів, таких як правопорушення й злочини, і закінчуючи дисциплінарною провинною і недотриманням обов'язків [2, с. 160].

До таких складових можна зарахувати: по-перше, “делінквентна поведінка” – це завжди поведінка, що відхиляється від норми; по друге, “це поведінка, що порушує встановлені законодавством правові норми, по-третє, категорія “делінквентна поведінка” складається з окремих поведінкових актів, які демонструють представники певних вікових категорій. Науковці схиляються до спільної думки щодо визначення першої та другої ознак, щодо третьої ознаки думки істотно різняться [2, с. 159].

Ми підтримуємо думку М. О. Чунусова, який вважає, що “делінквентна поведінка” – це поведінка, за якої неповнолітні здійснюють “протиправні вчинки”, які мають зовнішні ознаки “правопорушень”, але за які вони не можуть нести юридичну відповідальність, оскільки у них ще не настав стан юридичної “дієздатності” [2, с. 160].

У кримінології делінквентну поведінку визначають як суто молодіжне правопорушення, тобто таке, яке вчиняють молоді люди віком від 12 до 20 років. Оскільки це вікові межі підготовки до військової служби (16–18 років) та безпосереднього її проходження (18–27 років), то саме серед молоді призовного віку найчастіше прояви делінквентної поведінки. На відміну від девіантної, делінквентна поведінка характеризується асоціальними вчинками дітей, які повторюються і утворюють певний стійкий стереотип дій, що порушують правові норми, але за які не притягують до кримінальної відповідальності через їхню обмежену суспільну безпеку або малий вік дитини, який не дає змоги притягти до кримінальної відповідальності [7, с. 53].

Підлітковий вік відрізняється підвищеною чутливістю до зовнішніх та внутрішніх чинників, оскільки в цей час радикально змінюється соціальний статус дітей. Змістові та процесуальні особливості соціалізації в цьому віці визначають і посилюють делінквентні прояви у підлітків. Вплив середовища у підлітковому віці посідає чільне місце, причому кожний окремий прояв делінквентної поведінки зумовлений складною взаємодією вікових, індивідуально-типологічних, індивідуально-психологічних та соціально-педагогічних детермінант [8, с. 358].

Схильність до правопорушень у підлітків зумовлена їхніми індивідуально-психологічними та соціальними особливостями. Відхилення у поведінці підлітків найчастіше пов'язані не з одним, а з кількома соціальними, індивідуальними факторами та їх комплексами [9, с. 221].

Соціальні відхилення бувають: **корисливої орієнтації** – правопорушення, проступки, пов'язані з бажанням отримати матеріальну, грошову, майнову користь (крадіжки, пограбування, протекція); **агресивної орієнтації** – дії, спрямовані проти особистості (образа, хуліганство, побої); **соціально-пасивного типу** – бажання самоусунутись від активного способу життя, ухилитись від виконання службових обов'язків, небажання вирішувати особисті та соціальні проблеми (ухилення від виконання посадових обов'язків, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, суїцид). **Основні види делінквентної поведінки належать до двох перших орієнтацій, тобто корисливої або агресивної:** хуліганство, крадіжки, грабіж, вандалізм, фізичне насильство, наклеп, шахрайство, хабарництво, вимагання, зловживання службовим становищем, посадова підробка, випуск недоброякісної продукції тощо [10, с. 387].

Психологи виокремлюють такі групи делінквентних осіб: 1) індивіди, які здійснюють правопорушення під впливом певних обставин чи оточення; 2) особи з достатнім рівнем правосвідомості,

але з пасивним ставленням до інших порушників та правових норм; 3) люди, що випадково здійснюють правопорушення; 4) особи, що свідомо порушують правові норми [11].

Суб'єктами делінквентної поведінки можуть бути: одна особа, випадкова група, ситуаційна група з попередньою змовою, організована група, блок груп.

У груповому суб'єкті делінквентної поведінки існує рольовий розподіл:

– організатори, вони ж ініціатори, керівники, ідеологи, що керують злочинною групою;

– активні учасники – другі особи, що постійно беруть участь у злочинній діяльності, ідентифікують себе з її цінностями, постійно реалізують специфічні для цієї групи моделі поведінки, виражають її інтереси, забезпечують безпеку;

– безпосередні учасники – особи, що беруть участь в окремих епізодах розкрадання [12, с. 37].

Істотно різняться думки авторів щодо визначення типів “делінквентної поведінки”, до якої зараховують: агресивно-насильницьку поведінку, зокрема образи, побої, підпали, садистські дії, спрямовані, зазвичай, проти особистості людини; корислива поведінка, включаючи дрібні крадіжки, здирство, угони автотранспорту й інші майнові посягання, пов'язані з прагненням отримати матеріальну вигоду; поширення і продаж наркотиків (І. Галагузова); агресивну, насильницьку та ворожу поведінку, дрібні порушення морально-етичних норм, що не досягають рівня злочину (О. Змановська); провини, систематичні прогули шкільних занять, порушення суспільних норм поведінки, дрібне хуліганство, жебрацтво (П. Коєва, Й. Стоїменов та М. Стоїменова; бешкетування, хуліганство, вандалізм (В. Оржеховська та Т. Федорченко); систематичні пропуски занять, порушення суспільних норм поведінки, дрібне хуліганство, крадіжки, бійки, відбирання грошей та речей (Д. Єнікєєв, Е. Крайніков); дрібні антигромадські дії, що не спричиняють карної відповідальності (А. Лічко) та інші. Отже, в загальному сенсі можна констатувати певну невизначеність: по-перше – щодо визначення категорії “делінквентна поведінка”; по-друге – стосовно форм прояву “делінквентної поведінки” [2, с. 159].

Висновки. Делінквентна поведінка” – це поведінка, за якої неповнолітні здійснюють “протиправні вчинки”, які мають зовнішні ознаки “правопорушень”, але за які вони не можуть нести юридичну відповідальність, оскільки у них не настав стан юридичної “дієздатності”. Суб'єктами делінквентної поведінки є особи молодого віку, що пояснюється психофізіологічними змінами в їхньому організмі.

1. Докторович М. О. Делінквентна поведінка особистості: факторний аналіз / М. О. Докторович // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського [збірник наукових праць]. – Миколаїв: ТОВ фірма “Іліон”, 2010. – Т. 2. – Вип. 4. – С. 65–68. 2. Чуносів М. О. Класифікація видів делінквентної поведінки як теоретична проблема / М. О. Чуносів // Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво. – 2013. – № 11. – С. 158–161. 3. Дмитров А. В. Основы пенитенциарной психологии / А. В. Дмитров, В. П. Сафронов. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т, 2003. – 176 с. 4. Англо-русский полный юридический словарь / состав. А. С. Мамулян. – М.: Лингво, 1993. – 400 с. 5. Социальные отклонения / под ред. В. Н. Кудрявцева. – М.: Юридическая литература, 1989. – 213 с. 6. Ремимидт Х. Подростковый и юношеский возраст: проблемы становления личности / Х. Ремимидт. – М.: Мир, 1994. – 320 с. 7. Криминальная мотивация / под ред. В. Н. Кудрявцева. – М.: Наука, 1986. – 303 с. 8. Богомолова М. Ю. Делінквентна поведінка підлітків як соціально-педагогічна проблема / М. Ю. Богомолова // Пед. науки: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 59. – С. 357–362. 9. Бахур Оксана. Психологічна характеристика підлітків з делінквентною поведінкою / Бахур Оксана. – С. 220–226. 10. Шмелев А. Г. Делінквентное поведение / А. Г. Шмелев // Основы психодиагностики: учеб. пособ. – М., Ростов н/Д: Феникс, 1996. – С. 383–401. 11. Завражин С. А. Подростковая делинквентность: Транскультурная перспектива / С. А. Завражин // СоцИс. – 1995. – № 2. 12. Боднар А. Я. Особливості проявів делінквентної поведінки в Збройних силах України / А. Я. Боднар, Н. Г. Макаренко // Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2011. – Т. 123. – С. 35–39.

REFERENCES

1. Doktorovich M. O. *Delinkventna povedinka osobistosti: faktornij analiz [Delinquent behavior personality: factor analysis]*, *Naukovij visnik mikolaïvskogo derzhavnogo universitetu imeni V. O. Suxomlinskogo*, 2010, No 4, pp. 65–68.
2. Chunosov M. O. *Klasifikaciya vidiv delinkventnoi povedinki yak teoretichna problema [Classification of delinquent behavior as a theoretical problem]*, *Komp'yuterno-integrovani tehnologii: osvita, nauka, virobnictvo*, 2013, No 1, pp.158–161.
3. Dimitrov A. V. *Osnovy penitenciarnej psixologii [Fundamentals of penitentiary psychology]*. Moskva, 2003, 176 p.
4. Mamulyan A. S. *Anglo-russkij polnyj yuridicheskij slovar [English-Russian full legal dictionary]*. Moskva, 1993, 400 p.
5. Kudryavcev V. N. *Socialnye otkloneniya [Social deviations]*. Moskva, 1989, 213 p.
6. Remshmidt X. *Podrostkovyj i yunosheskij vozrast: problemy stanovleniya lichnosti [Adolescence and adolescence: the problems of becoming a person]*. Moskva, 1994, 320 p.
7. Kudryavcev V. N. *Kriminalnaya motivaciya [Criminal motivation]*. Moskva, 1986, 303 p.
8. Bogomolova M. Y. *Delinkventna povedinka pidlitkiv yak socialno-pedagogichna problema [Delinquent behavior of adolescents as a social and educational problem]*, *Ped. nauki : zb. nauk. pr.*, 2011, No 59, pp. 357–362.
9. Baxur O. *Psixologichna xarakteristika pidlitkiv z delinkventnoyu povedinkoyu [Psychological characteristics of adolescents with delinquent behavior]*, S. 220–226.
10. Shmelev A. G. *Delinkventnoe povedenie [Delinquent behavior]*. Moskva, pp. 383–401.
11. Zavrzhin S. A. *Podrostkovaya delinkventnost: transkulturnaya perspektiva [Adolescent delinquency: A transcultural perspective]*, 1995, No 2.
12. Bodnar A. Y. *Osoblivosti proyaviv delinkventnoi povedinki v zbrojnih silax Ukraïni [Features of delinquent behavior in the Armed Forces of Ukraine]*, 2011, pp. 35–39.

Дата надходження: 13.04.2017 р.